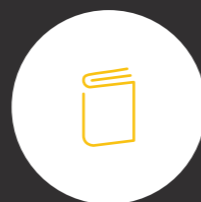

Artikkel 8

Av Anders Bakken

Sosiale forskjeller i ungdomsidretten – fattigdomsproblem eller sosial gradient?

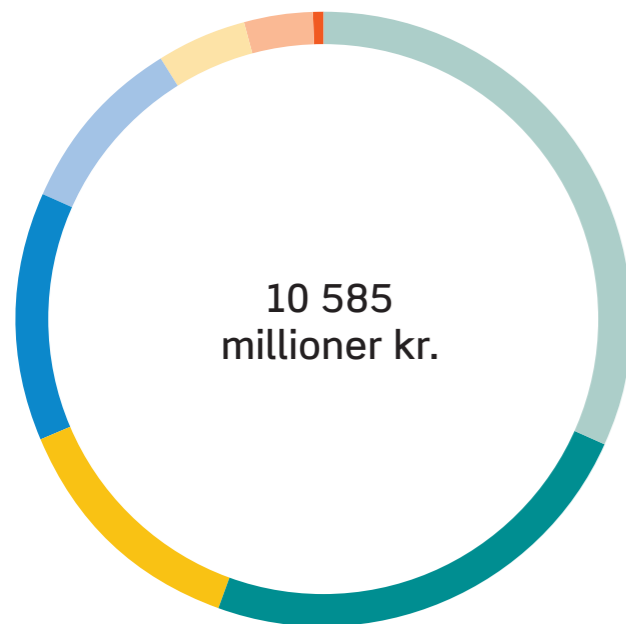
Sammendrag

Forskning fra de seneste årene viser at rekrutteringen til ungdomsidretten har en tydelig sosial profil. Dette er studier som måler konkrete ressurser som ungdom i ulik grad har tilgang til gjennom familien sin. Langt flere ungdommer deltar i idretten blant de som vokser opp i familier med mange av de sosioøkonomiske ressursene sammenliknet med de som har færre. Gjennom bl.a. nye analyser fra Ungdata-undersøkelsene, viser denne artikkelen at sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og deltakelse i ungdomsidretten kan beskrives som en gradient, heller enn et kategorisk skille mellom to hovedgrupper.

Å forstå sosiale forskjeller i idretten som en gradient av forskjeller avviker en del fra forståelsen i mange debatter i det offentlige ordskiftet. Her blir sosial ulikhet gjerne forstått som et kategorisk skille, mellom de som har råd og de som ikke har råd eller mellom de fattige og resten.

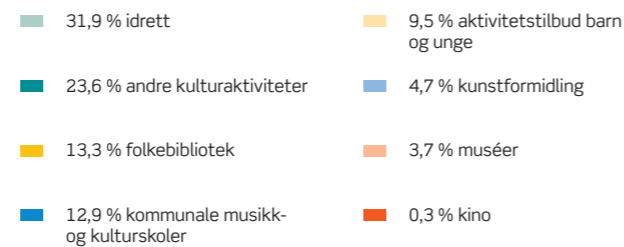
Artikkelen drøfter ulike årsaker til at det finnes en slik sosioøkonomisk gradient i ungdomsidretten, bl.a. at idretten har blitt «alvorliggjort» og at idrettsdeltakelse i økende grad ser ut til å være avhengig av tett involvering fra foreldrene.

Tall og fakta

Netto driftsutgifter til kultur for kommuneconsern, etter kulturområde. 2015. Prosent

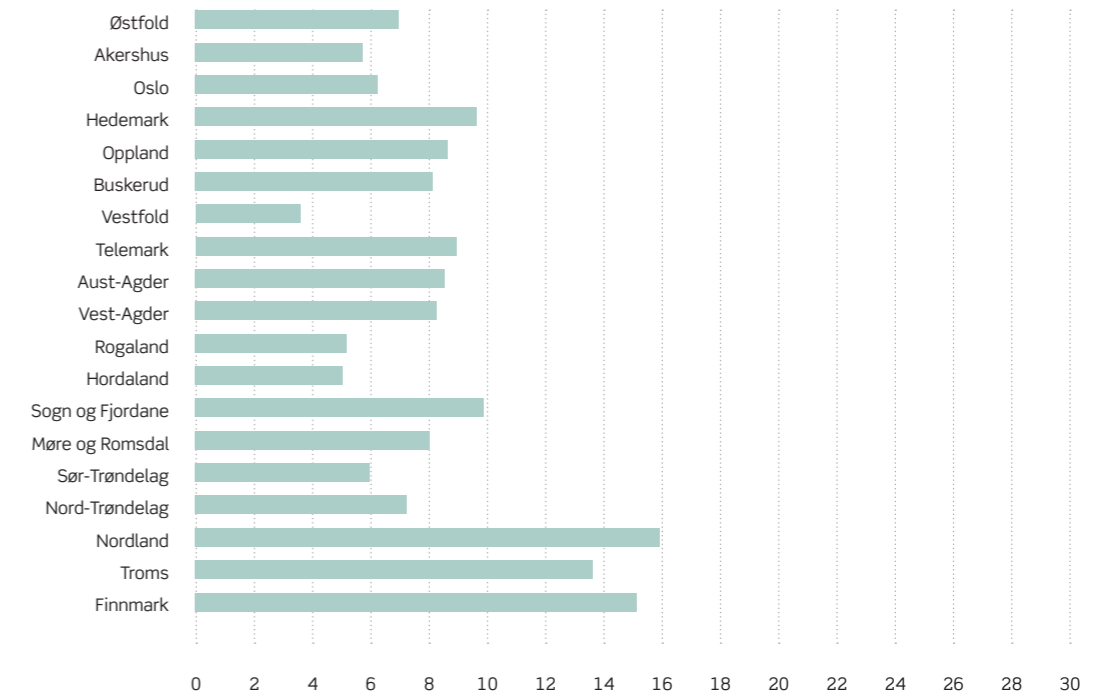
Kommunene bruker den største andelen av kulturpenger til idrett, med 31,9 prosent, eller 3,4 milliarder kroner. Aktivitetstilbud til barn og unge utgjør nesten 10 prosent. Men utgiftene til aktivitetstilbud til barn og unge har gått ned med 1,8 prosent fra 2014. (SSB KOSTRA).

Antall kommunale fritidssentre per 10 000 barn og unge (6-19 år) i norske fylker. 2015.

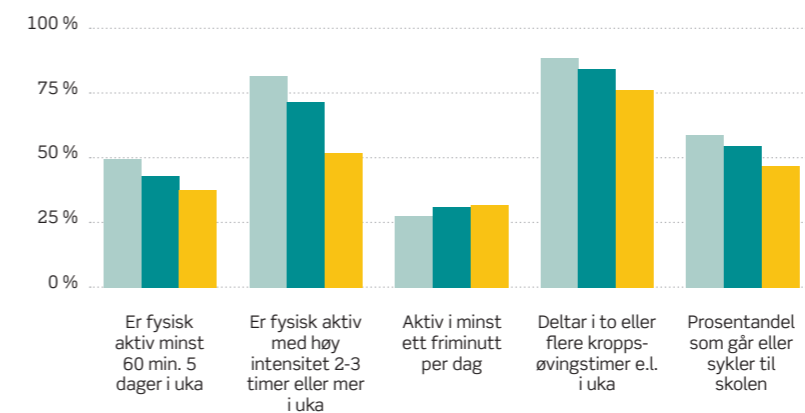
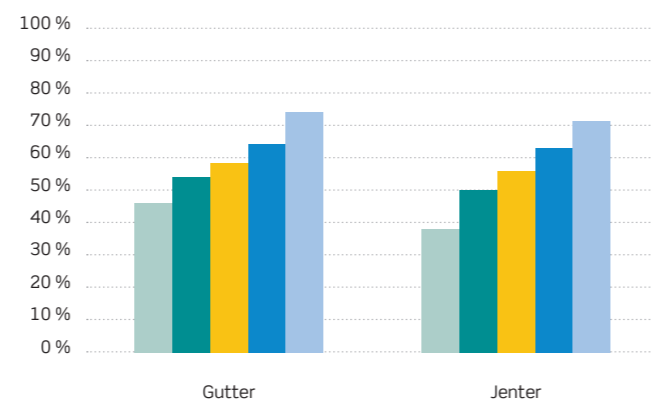
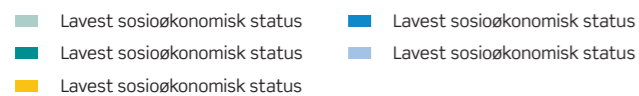
Omtrent 80 % av norske kommuner driver ett eller flere åpne fritidstiltak for ungdom. Det er imidlertid store variasjoner mellom fylkene når det gjelder antallet kommunale fritidsklubber per 10 000 barn og unge. (SSB KOSTRA).

Målt 2015

Andel som svarer at de er med i en organisasjon, klubb, lag eller forening

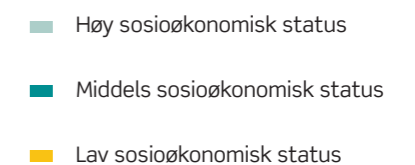
Det er en høyere andel blant gutter og jenter fra familier med lav sosioøkonomisk status som oppgir at de forsøker å holde mesteparten av fritida skjult for foreldrene. (Bakken, Frøyland & Sletten, 2016).

Andel barn og unge fra 6. klasse til VG1 som rapporterer om ulike typer fysisk aktivitet.

Fordelt på sosioøkonomisk status

Barn og unge fra familier med høy sosioøkonomisk status er mer fysisk aktive enn barn fra familier med lavere sosioøkonomisk status. (Samdal mfl., 2016).

Anders Bakken

Bakken er sosiolog og jobber som forsker ved NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus. Bakkens forskningsfelt er ungdomsforskning, og han har skrevet en rekke artikler og rapporter om dagens ungdom. Han er særlig opptatt av hva slags betydning det har å vokse opp i familier med ulik grad av sosioøkonomiske ressurser. Bakken leder Ungdatasenteret, og er ansvarlig for å videreutvikle ungdomsforskningen basert på ungdomsundersøkelser.

Adrive med organisert idrett er en av de vanligste fritidsaktivitetene blant dagens unge. De senere årene har særlig barneidretten hatt en betydelig vekst, og det er nesten ingen ungdom lenger som ikke har vært innom idretten i løpet av oppveksten (Ødegård mfl. 2016). Selv om mange slutter med organisert idrett i løpet av ungdomsårene, er idrett likevel en viktig fritidsaktivitet for mange også i ungdomsårene. Rundt halvparten av dagens tenåringer deltar aktivt i et idrettslag, og mange trener flere ganger i uka (Bakken 2016).

Ifølge Norges idrettsforbund (2016) finnes det mer enn 11 000 idrettslag i Norge. Selv om dette viser hvilken bredde idretten har i de fleste lokalsamfunn i Norge, har det de senere årene vært uttrykt bekymringer for at sosiale forskjeller i rekrutteringen til og deltakelse i idrett er i ferd med å feste seg og forsterkes. Særlig har bekymringene vært knyttet til ungdomsidretten, hvor kostnadene for å være med er høyere enn i barneidretten. I ulike sammenhenger blir det hevdet at dyrt utstyr og høye treningsavgifter virker som barrierer for å være med i idretten, samtidig som det koster mye for de som er med i idrettslagene å delta på cuper, treningsleire og andre arrangementer som idrettsungdom er forventet å være med på.

Er det grunn til en slik bekymring? I denne artikkelen skal vi belyse spørsmål knyttet til den sosiale profilen i deltakelse i ungdomsidretten.

Vi vil først presentere hva norsk forskning kan si om sammenhengen mellom ungdommers sosiale bakgrunn og deltakelse i organisert idrett. Basert på Strandbu mfl. (2017) vil vi gi en oppsummering av forskningslitteraturen fra de første norske undersøkelsene tidlig på 1950-tallet og fram til nyere tid. Som denne gjennomgangen vil vise, viser forskningen på dette området sprikende resultater. Det finnes studier som konkluderer med at sosial bakgrunn ikke har noe å si for om ungdom deltar i idrett eller ikke, og studier som viser at det har en viss betydning. Det er derfor behov for mer kunnskap, og vi vil presentere nye analyser fra den store ungdomsundersøkelsen Ungdata. Analysene er basert på selvrapporterte opplysninger fra omlag 180 000 ungdommer i alderen 13-18 år som deltok i ungdomsundersøkelsen i 2014 til 2016. Vi er spesielt opptatt av å undersøke hva slags betydning ressurser i familien har for de unges deltakelse – og om den sosiale rekrutteringen til idretten handler om barrierer som først og fremst er relevante for de ungdommene som vokser opp i familier med aller færrest ressurser. Eller er sammenhengen mellom ungdommens sosiale familiebakgrunn og idrettsdeltakelse mer kompleks? Er det mer relevant å forstå sammenhengen mer som et uttrykk for en sosial gradient, der deltakelsen stiger i takt med økende ressurser hjemmefra? Hva er i så fall det et uttrykk for?

NORSK FORSKNING PÅ SOSIALE FORSKJELLER I REKRUTTERING TIL IDRETTE

Sosiale forskjeller i barn og unges deltakelse i organisert idrett har vært tema i norsk ungdomsforskning i hvert fall siden tidlig på 1950-tallet. Den første store ungdomsundersøkelsen i Norge, sesjonsundersøkelsen fra 1952 (det er nok riktigere å kalle dette for gutteundersøkelsen, siden utvalget var 19-årige gutter som møtte til sesjon), tyder på at det var sosiale forskjeller i rekrutteringen til ungdomsidretten i de første etterkrigsårene (Olsen 1955). Selv om man i sesjonsundersøkelsen ikke kartla foreldrenes sosiale posisjon direkte, var det påfallende store forskjeller i idrettsdeltakelse basert på hva slags utdanning de 19-årige guttene hadde oppnådd. Andelen som deltok i idrett var for eksempel mer enn dobbelt så høy (47 prosent) blant de som hadde fullført gymnaset (som den gangen gjaldt svært få og som først og fremst var for ungdom fra hjem med forholdsvis høy sosial status), sammenliknet med de som ikke hadde fullført folkeskolen (20 prosent).

Det er først fra 1980-tallet og framover at det er gjennomført landsrepresentative ungdomsundersøkelser, der både gutter og jenter er inkludert. I de første studiene ble sosial ulikhet i idretten undersøkt gjennom å kategorisere ►

«Sosioøkonomisk bakgrunn er altså målt gjennom spørsmål om foreldrenes utdanning, antall bøker, biler og datamaskiner i hjemmet, om familien drar på ferie samme samt om ungdommene har eget soverom»

- ▶ ungdom i ulike sosiale klasser basert på foreldrenes yrke (som oftest fars yrke). I Grue (1982, 1985) sine undersøkelser fra første del av 1980-tallet ble det rapportert om små forskjeller mellom de sosiale klassene i hvor mange som var medlem av et idrettslag. Grue (1985: 82) konkluderte med at "(...) idretten representerer et tverrsnitt av den norske befolknings sosiale sammensetning, slik denne variabelen er definert i denne rapporten".

Også Wichstrøm (1995) i sine analyser av ungdom tidlig på 1990-tallet konkluderer med at idretten rekrutterer sosialt svært bredt og heller ikke han finner noen systematiske forskjeller etter ungdommenes klassebakgrunn.

I en tilsvarende nasjonal ungdomsundersøkelse fra 2002 finner Krange & Strandbu (2004) derimot noen klassebaserte mønstre i idrettsdeltakelse. Undersøkelsen viste at ungdom som hadde foreldre i typiske arbeiderklasseyrker

deltok i noe mindre grad i idrett sammenliknet med de som har foreldre i yrker som vanligvis krever utdanning fra universitet eller høgskole. Forskjellene de fant var systematiske, men samtidig ikke spesielt store (forskjeller i deltagelse på 4-8 prosentpoeng). I en undersøkelse fra 2010, finner Seippel mfl (2011) tilsvarende mønstre som i studien fra 2002.

INNTÉKT OG UTDANNING MER RELEVANT ENN SOSIAL KLASSE?

Et viktig spørsmål er hvorvidt slike klasseanalyser fanger opp de mest relevante sidene ved ungdommenes sosiale bakgrunn som kan ha betydning for deltagelse i idrett. Yrkeskategoriene er grove, og som regel bare basert på fars yrke. Det kan også legges til at det kan være metodiske utfordringer med å måle ungdommenes klassebakgrunn på en god måte, siden ikke alle ungdommer har like god oversikt

Fakta

Rundt halvparten av dagens tenåringer deltar aktivt i et idrettslag, og mange trener flere ganger i uka.

over hva slags yrke foreldrene deres har (se Bakken mfl. 2016:22). Yrkeskategoriene gir heller ikke så mye informasjon om hvilke konkrete ressurser familien har tilgjengelig, og det er derfor vanskelig å få et godt grep om det spesielt er ungdom fra de aller mest utsatte familiene som har minst deltagelse i idretten.

I en studie fra SSB har man forsøkt å komme noe nærmere dette ved å kombinere selvrapporteringsdata om deltagelse i idrettsaktiviteter med registerdata om foreldrenes inntekt og utdanning (Vaage 2006). I analysene er respondentene delt inn i fem like store grupper rangert etter foreldrenes inntekt. Det generelle bildet er at verken foreldrenes utdanning eller inntekt har særlig stor betydning for deltagelse i idrettsaktiviteter. Det er generelt noe høyere idrettsdeltakelse desto høyere inntekt hos foreldrene, men det varierer med hva slags typer idrett det er snakk om. Det må bemerkes at studien er basert på et forholdsvis lite utvalg (N=829), og omfatter hele aldersgruppen 6 til 19 år.

Sivesind (2012) har også studert betydningen av inntekt i familien, men da med selvrapporterte opplysninger om husholdningsinntekt fra foreldrene til barna som var med i Kultur- og mediebruksundersøkelsen fra 2008. Dette er en større utvalgsundersøkelse som dekker alle aldersgrupper fra 9-79 år, og der Sivesind ser spesielt på barn og unge i alderen 9-20 år. Analysene viser ingen selvstendige

effekter av å vokse opp med arbeidsledige foreldre. Det er heller ingen sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og medlemskap i idrettslag. Derimot finner Sivesind (2012) at de som vokser opp i husstander med bruttoinntekt under 345 000 kroner (omtrent der fattigdomsgrensa vanligvis trekkes) er langt sjeldnere medlem i idrettslag enn andre inntektsgrupper. Inntekter over dette nivået skiller derimot svært lite. Selv om en slik terskeffekt knyttet til svært lav inntekt kan tolkes som at sosiale forskjeller i idretten representerer et fattigdomsproblem, er det også forhold som gjør det vanskelig med en entydig konklusjon. For heller ikke i denne studien er utvalget spesielt stort, og mange av respondentene faller ut av analysen fordi det mangler opplysninger om foreldrenes utdanning. Svært få respondenter i lavinntektsgruppa gir dermed stor usikkerhet i tolkningen av resultatene.

En annen måte å studere sosial ulikhet i idretten på har vært å bruke ungdommenes egen opplevelse av hvor god råd familien har. I Ung i Norge-undersøkelsene fra 2002 og 2010 har ungdommene blitt spurt om de selv opplever at familien har hatt god eller dårlig råd i løpet av de siste to årene. I de statistiske analysene gir dette et langt sterkere utslag på ungdommenes idrettsdeltakelse enn de fleste andre måter å måle familiebakgrunn på. I disse undersøkelsene er det (naturlig nok) bare et fåtall av ungdommene som rapporterer om at familieøkonomien er svært dårlig, men blant ▶

- ▶ de som rapporterer om dette er det langt færre som deltar i idrett enn blant andre ungdommer (Krange & Strandbu 2004, Seippel mfl 2011).

SOSIOØKONOMISK FAMILIEBAKGRUNN

I de siste årene har det vært foretatt studier som har undersøkt betydningen av familiens sosioøkonomiske status for ungdommers deltakelse i ungdomsidrett (Samdal mfl. 2016, Bakken mfl. 2016). Disse studiene baseres på sosial lagdelingsdelingsteori, der samfunnet oppfattes som å være inndelt i hierarkiske posisjoner der den enkeltes posisjon er avhengig av hva slags sosioøkonomiske ressurser man har tilegnet seg, gjerne ut fra inntekt, utdanningsnivå og yrkesstatus. I undersøkelser der ungdom selv er respondenter har det vist seg vanskelig å måle foreldreinntekt på en valid måte. I HEVAS-undersøkelsen (Samdal mfl. 2016), som dekker aldersgruppen 11-16 år, har man isteden inkludert spørsmål som fanger opp ulike materielle goder som uttrykk for familiens velstandsnivå: antall datamaskiner og biler i familien, om familien drar på ferie og om ungdommen har eget soverom. Spørsmålene er basert på et standardisert mål som er mye brukt internasjonalt (Currie mfl. 2008), men som har vist seg å fungere bra også i en norsk kontekst. Når forskerne i HEVAS-undersøkelsen konstruerer et samlemål på sosioøkonomisk familiebakgrunn inkluderer

de også foreldrenes yrkesstatus og spørsmål om antall bøker i hjemmet. I følge forskerne er dette indikatorer som "(...) er spesielt tilpasset barn og unges typer av kunnskap om familiens sosioøkonomiske status" (Samdal mfl. 2016: 50).

I HEVAS-undersøkelsen summeres alle de ressursene ungdommene har hjemme, og de skiller deretter ut tre grupper rangert etter mengden av sosioøkonomiske ressurser i hjemmet. I analysene finner de tydelige forskjeller mellom disse tre gruppene, både når det gjelder ulike former for fysisk aktivitet, trening og deltakelse i idrett (Samdal mfl. 2016:51). Ungdom i de høyeste sosioøkonomiske sjiktene deltar oftere enn ungdom fra de laveste sjiktene i organisert lagidrett, men også i det de kaller for "organisert individuell fysisk aktivitet". Forskjellene mellom øverste og nederste sosioøkonomiske gruppe er på 10-14 prosentpoeng, altså en god del større enn det som er blitt dokumentert gjennom de tidligere refererte klasseanalysene. Ungdom i det midterste sosioøkonomiske sjiktet ligger et sted imellom, men nærmere den øverste sosioøkonomiske gruppen enn den laveste. I den grad det er mulig å snakke om en gradient basert på tre grupper, ser den altså ikke ut til å være helt lineær.

Samdal mfl. (2016) foretar ingen direkte empiriske undersøkelser for å forsøke å forklare hvorfor forskjellene er som de er. De tolker det likevel slik at "(...) den sosiale gradienten

«...desto flere sosioøkonomiske ressurser i hjemmet, desto høyere andel av ungdommene deltar i organisert idrett»

delvis kan forklares av kostnader knyttet til deltagelse, men også at foreldre med høyere utdanning selv deltar mer aktivt i idrett og fritidsaktiviteter. Mer oppmuntring, støtte og aktive bidrag i form av transport, utstyr og betaling av medlemskontingent kan gjøre det lettere for barn og unge fra hjem med høyere sosioøkonomisk status å delta i fritidsaktiviteter enn for deres jevnaldrende fra familier med lavere sosioøkonomisk status" (Samdal mfl. 2016: 51)

I Ungdata måles ungdommenes sosioøkonomiske familiebakgrunn på tilsvarende måter som i HEVAS (se Bakken mfl. 2016: kap. 2), med unntak av at opplysninger om foreldrenes yrke er byttet ut med opplysninger om foreldrenes utdanning. I en rapport om sosiale forskjeller i ungdomstiden ble alle ungdommene delt inn i fem like store sosioøkonomiske grupper. Resultatene er nokså like som i HEVAS-undersøkelsen: desto flere sosioøkonomiske ressurser i hjemmet, desto høyere andel av ungdommene deltar i organisert idrett. Sammenhengen er noe sterkere blant jenter (14 prosentpoeng forskjell) enn blant gutter (10 prosentpoeng), noe som kan skyldes at særlig minoritetsjenter er underrepresentert i idretten (Ødegård mfl. 2016).

En utfordring med analysene fra HEVAS og Ungdata er at de sosioøkonomiske gruppene er svært grove, og at det derfor kan være vanskelig å skille ut de som vokser opp med såpass få

ressurser hjemme at en kan tenke at det er noe ved ressursmangelen i seg selv som begrenser deltakelse i idrett. For selv blant den nederste femdelen av det sosioøkonomiske hierarkiet må vi forvente at de aller fleste har såpass god økonomi, og foreldre med såpass mye ressurser, at de kan prioritere og støtte opp under barnas deltakelse i vanlige idrettsaktiviteter.

NYE ANALYSER AV UNGDATA

I fortsettelsen vil vi presentere nye analyser av datamaterialet fra Ungdata. Vi baserer oss her på svar fra alle de som deltok i ungdomsundersøkelsene i 2014, 2015 og 2016, det vil si nærmere 190 000 ungdommer i alderen 13 til 19 år (se Bakken 2016 for mer informasjon). Datamaterialet er landsrepresentativt og basert på undersøkelser gjennomført i rundt 300 kommuner over hele landet. Størrelsen på datamaterialet gjør det mulig å foreta enda mer finmaskete analyser av sammenhengen mellom sosioøkonomisk familiebakgrunn og idrettsdeltakelse enn det som er gjort til nå.

Sosioøkonomisk bakgrunn er altså målt gjennom spørsmål om foreldrenes utdanning, antall bøker, biler og datamaskiner i hjemmet, om familien drar på ferie samme samt om ungdommene har eget soverom (Bakken mfl. 2016). Denne måten å forstå ungdommers sosiale bakgrunn på, som et flerdimensjonalt

- ▶ uttrykk for familiens sosioøkonomiske ressurser eller status, viser seg å ha god forklaringskraft for å forstå sosiale forskjeller i unges livsstil og helse relatert atferd (Torsheim mfl. 2017). I den internasjonale forskningslitteraturen om sosiale forskjeller blant barn og unge blir det vektlagt at gode mål på sosial bakgrunn i selvrapporteringsundersøkelser bør inkludere flere typer av sosioøkonomiske ressurser (Moreno-Maldonado mfl. 2017).

I analysene er alle ungdommene i Norge delt inn i ti like store grupper rangert ut fra mengden av sosioøkonomiske ressurser ungdommene rapporterer om. Den laveste sosioøkonomiske gruppen representerer da de ti prosentene med færrest ressurser. Når vi går nærmere inn i materialet og ser spesielt på akkurat denne sosioøkonomiske gruppen, viser det seg at ingen av disse ungdommene har foreldre med høyere utdanning og svært få har noe særlig av de materielle godene som det er vanlig at ungdom i Norge har. Kontrasten er stor når vi sammenlikner disse ungdommene med de som er plassert øverst på den sosioøkonomiske skalaen, der alle har to foreldre med høyere utdanning, alle har sitt eget soverom, de aller fleste har to biler, mange datamaskiner og omtrent alle rapporterer om mer enn 1000 bøker hjemme. De materielle og utdanningsmessige betingelsene er med andre ord svært forskjellige.

Figur 1 viser hvordan ungdommene i alle de ti sosioøkonomiske gruppene (vi kaller dem for

SØS1, SØS2, SØS3 osv) har svart på følgende spørsmål: «Hvor ofte trener du eller konkurrerer du i et idrettslag?». Resultatene fra Ungdata viser at det er svært markante sosiale forskjeller i idrettsdeltakelse. Blant ungdom som kommer fra familier som befinner seg langt oppe i det sosioøkonomiske hierarkiet trener over halvparten (53 prosent) i et idrettslag én eller flere ganger i uka. Tilsvarende tall blant ungdom i den laveste sosioøkonomiske gruppen er 29 prosent. Dette gir en forskjell på 24 prosentpoeng, noe som er betydelig høyere enn det som er dokumentert i tidligere norske studier. En av grunnene til at forskjellene blir så store her, er at det er en så tydelig sosial gradient i sammenhengen mellom sosioøkonomisk familiebakgrunn og idrettsdeltakelse. Når vi i disse analysene klarer å identifisere ulike sosioøkonomiske grupper enda mer finmasket enn i de tidligere studiene, fører det til at forskjellene mellom ytterpunktene på den sosioøkonomiske skalaen blir mer markert.

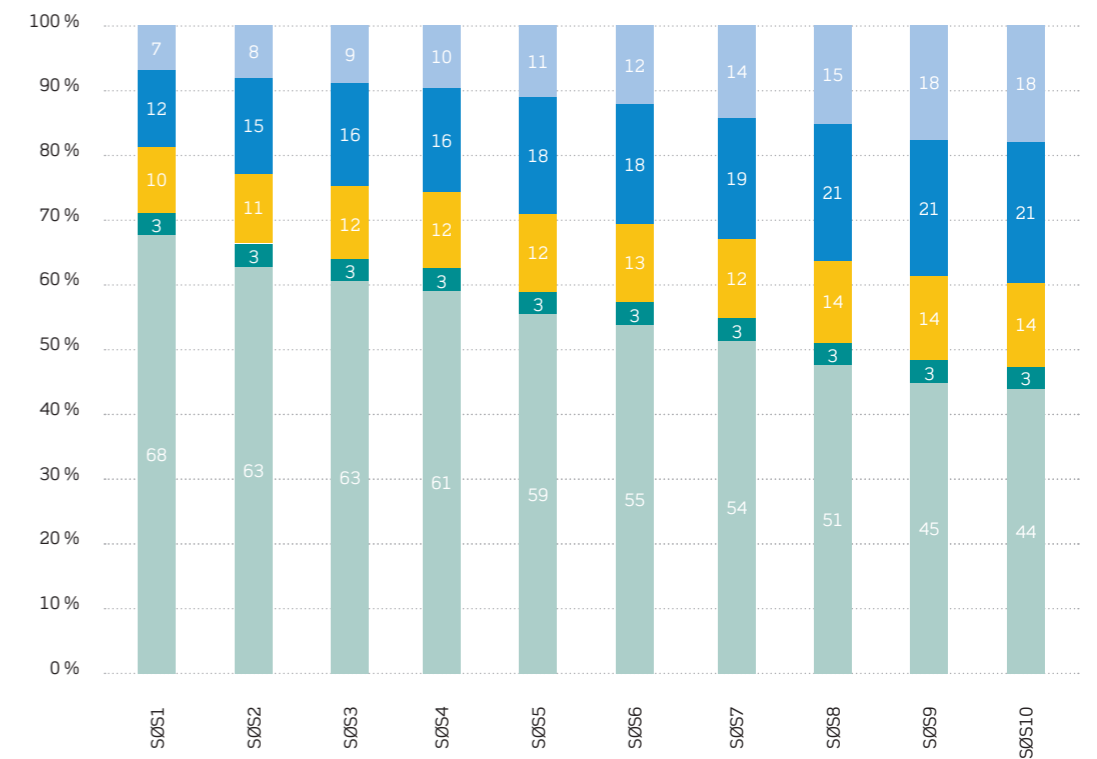
Figuren viser at sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og idrettsdeltakelse lar seg beskrive som en gradient, der andelen som deltar i idrett øker for hvert trinn man beveger seg oppover den "sosioøkonomiske stigen". Den aller nederste sosioøkonomiske gruppen har lavest idrettsdeltakelse, men det er ikke så store forskjeller mellom denne gruppen og den nest nederste. Det er samtidig slik kurven flater ut når vi nærmer oss toppen på den sosioøkonomiske stigen. ▶

Figur 1

Hvor ofte ungdom trener eller konkurrerer i et idrettslag blant de som tilhører ulike sosioøkonomiske grupper (SØS). Skoleungdom i alderen 13-18 år. Prosent

Kilde: Ungdata 2014-2016. N=176.604.

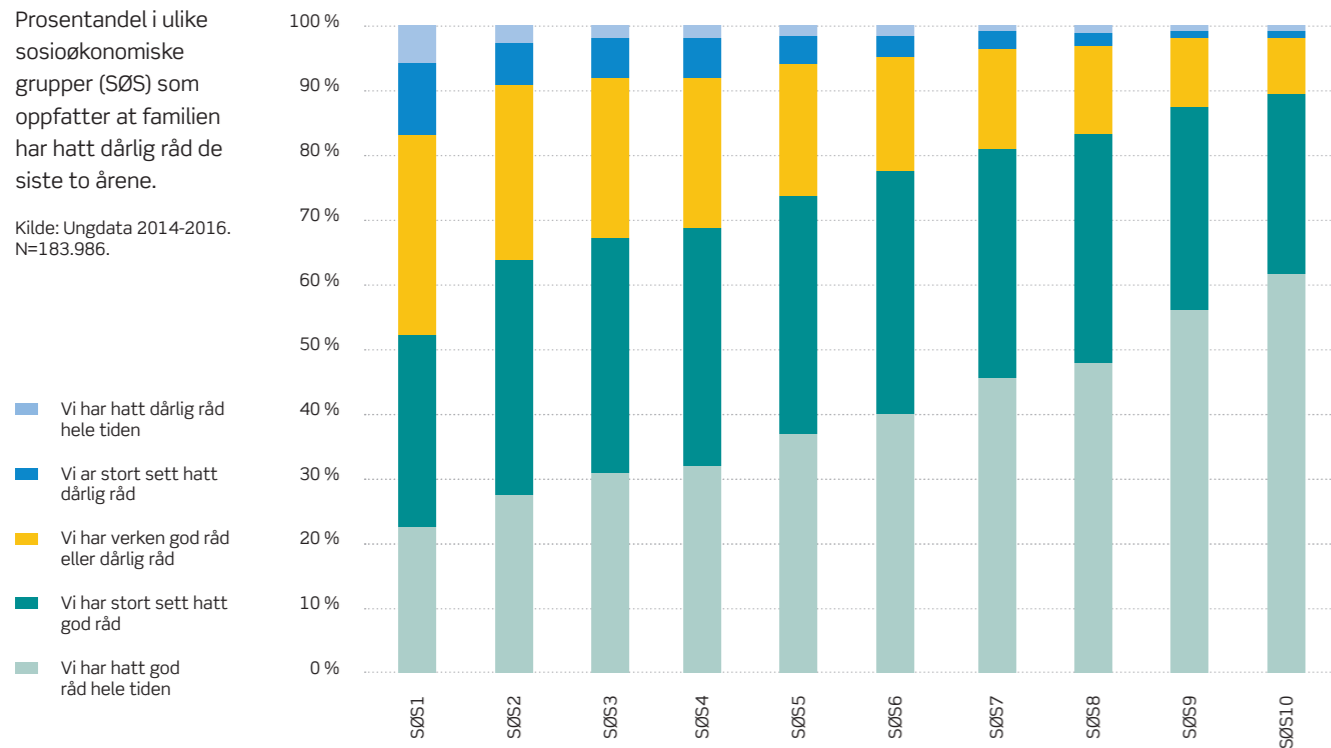
- 5 eller flere ganger i uka
- 3-4 ganger i uka
- 1-2 ganger i uka
- Et par ganger i måneden
- Sjelden eller aldri

Figur 2

Prosentandel i ulike sosioøkonomiske grupper (SØS) som oppfatter at familien har hatt dårlig råd de siste to årene.

Kilde: Ungdata 2014-2016. N=183.986.

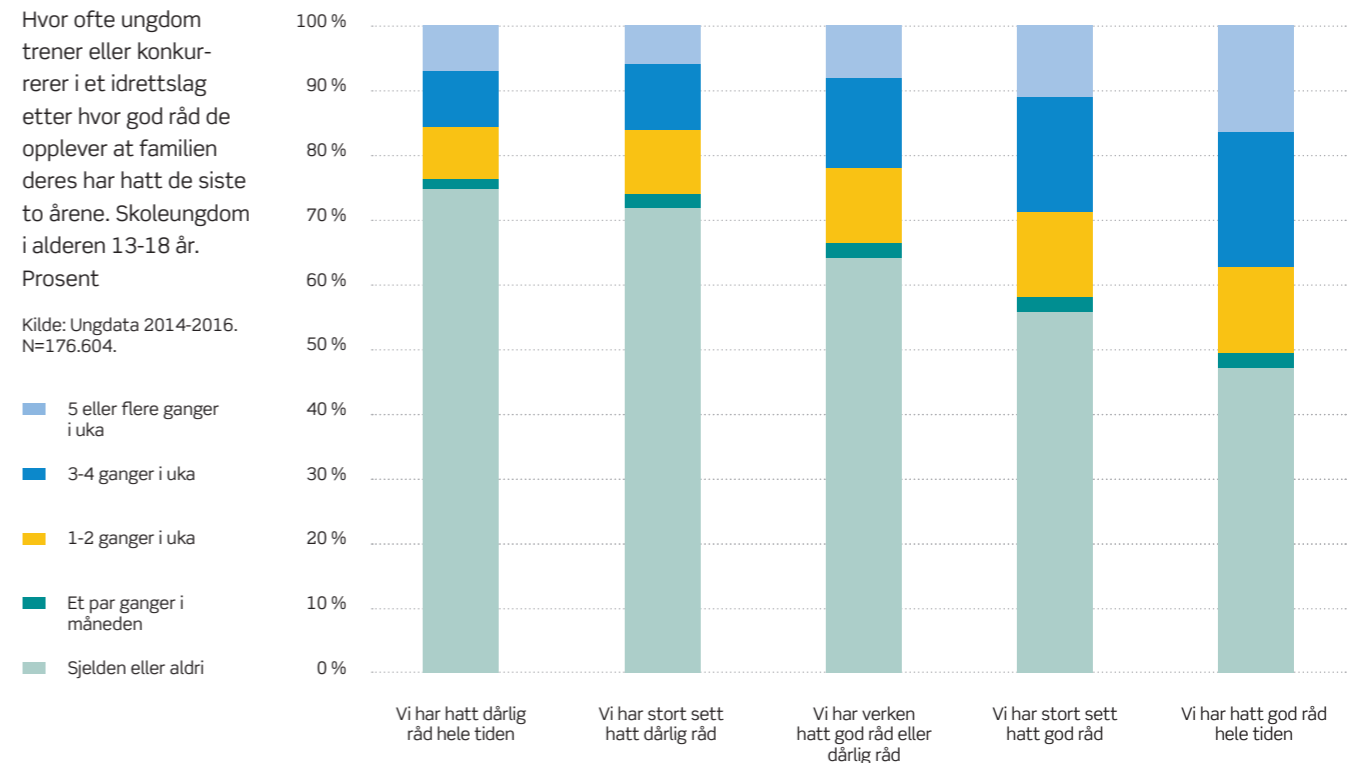
► Et annet funn som det er verdt å framheve er at de sosioøkonomiske forskjellene er aller størst blant de som trener aller mest intenst, det vil si mer enn fem ganger i uka. Resultatene viser at det er mer enn 2,5 ganger så mange i den øverste SØS-gruppen sammenliknet med den nederste som driver med idrett nesten hver dag. Det er altså tydelige sosioøkonomiske forskjeller når det gjelder om ungdommen deltar eller ikke i idrett, samtidig som sosioøkonomisk familiebakgrunn har stor betydning blant de aktive for hvor hyppig ungdom deltar på aktiviteter i regi av idrettslaget.

Selv om det sosioøkonomiske målet fanger opp materielle og utdanningsrelaterte ressurser i familien, sier det ikke nødvendigvis noe om hva slags økonomiske situasjon familien er i. I Ungdata finnes et spørsmål som er ment å fange opp hvordan ungdom selv opplever familiens økonomi. Spørsmålet er formulert slik: «Har familien din hatt god eller dårlig råd de siste to årene?» 75 prosent svarer at familien har hatt god råd, mens 6 prosent rapporterer om dårlig råd. De resterende 19 prosent svarer at de verken har hatt god eller dårlig råd.

Figur 3

Hvor ofte ungdom trener eller konkurrerer i et idrettslag etter hvor god råd de opplever at familien deres har hatt de siste to årene. Skoleungdom i alderen 13-18 år. Prosent

Kilde: Ungdata 2014-2016. N=176.604.

Figur 2 viser hvor mange av ungdommene i de ulike sosioøkonomiske gruppene som opplever at familien har hatt og eller dårlig råd de siste årene. Det er en tydelig sammenheng, og det er langt flere i særlig den laveste sosioøkonomiske gruppen som opplever at familien har hatt dårlig råd. Figuren viser samtidig et annet viktig forhold: uansett sosioøkonomisk status er det bare et mindretall som opplever at familien har hatt dårlig råd. Dette gjelder også i det aller laveste sosioøkonomiske sjiktet.

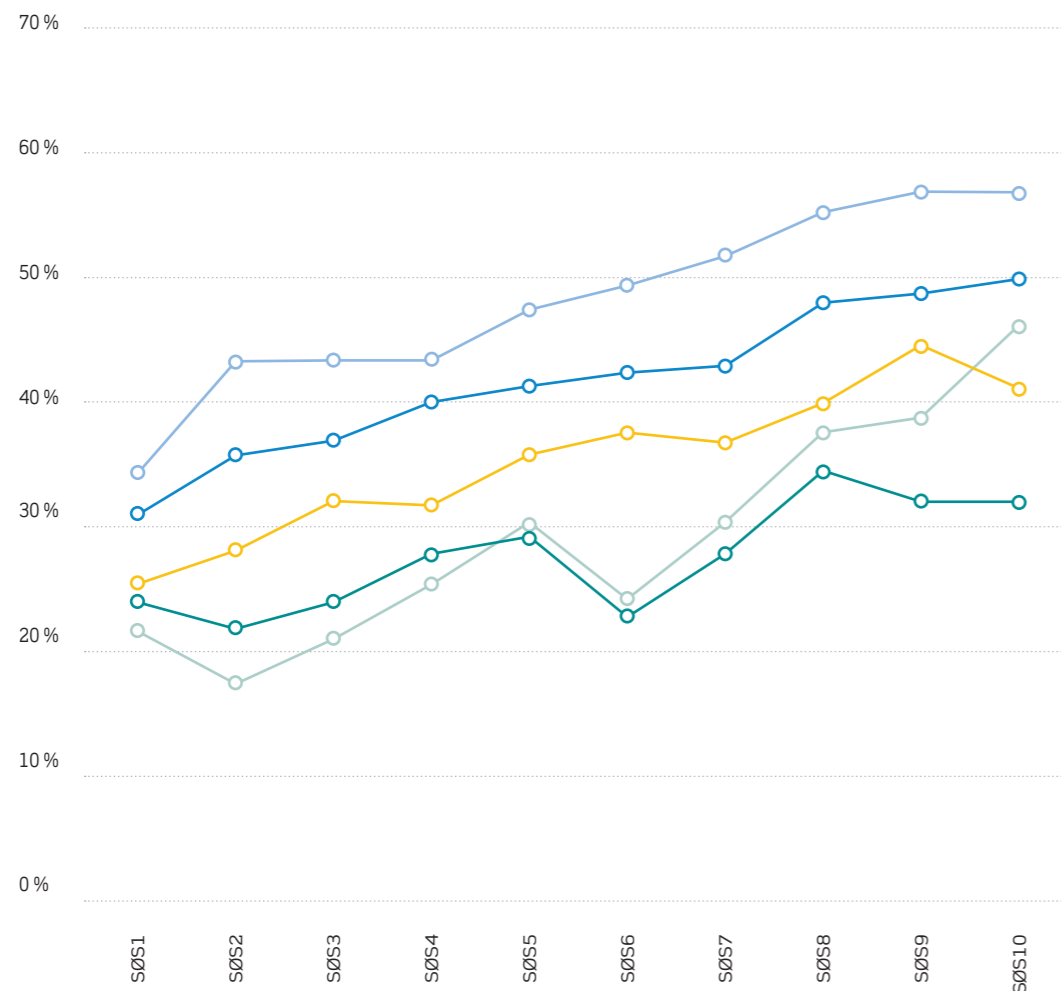
Figur 3 viser hvor mange ungdommer som trener i idrettslag når vi deler inn alle etter hvor god råd de opplever at familien deres har hatt de siste to årene. Også denne måten å måle ungdommenes sosiale bakgrunn på viser at familiebakgrunn har stor betydning for deltakelse i idrett. Det skiller imidlertid lite mellom de som opplever at de har hatt dårlig råd hele tiden og de som stort sett har hatt dårlig råd. ►

Figur 4

Prosentandel i ulike sosioøkonomiske grupper (SØS) som trener i et idrettslag minst én gang i uka. Etter hvor god råd ungdommen oppfatter at familien har hatt de siste to årene.

Kilde: Ungdata 2014-2016. N=173.475.

— Vi har hatt god råd hele tiden
 — Vi har stort sett hatt god råd
 — Vi har verken god råd eller dårlig råd
 — Vi ar stort sett hatt dårlig råd
 — Vi har hatt dårlig råd hele tiden

► Figur 4 viser hvordan andelen som deltar i idrett en eller flere ganger i uka varierer når vi samtidig skiller mellom ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn og om de opplever at familien har hatt god eller dårlig råd. Funnene er tydelige, og de viser at begge deler har stor betydning for deltakelsen i idrett. Uansett hvilken sosioøkonomisk gruppe ungdommene tilhører, er det betydelig flere som er aktive i organisert idrett blant de som opplever at familien har god råd sammenliknet med de som opplever det motsatte. Funnene kan også gi en indikasjon på at familiens økonomiske situasjon bare i begrenset grad bidrar til å forklare de store sosioøkonomiske forskjellene i rekrutteringen til den organiserte idretten. For uavhengig av hvor god råd ungdommene opplever at familien har, er det store forskjeller i idrettsdeltakelse etter mengden av sosioøkonomiske ressurser i familien.

BETYR UNGDOMS SOSIALE BAKGRUNN MER FOR IDRETTSDELTAELSE NÅ ENN FØR?

Selv om sosiale ulikheter i ungdomsidretten har vært gjenstand for en del forskning, er det ut fra litteraturgjennomgangen likevel vanskelig å konkludere entydig om ungdommenes sosiale bakgrunn betyr mer for deltakelse i organisert idrett i dag enn tidligere. Studier fra tidlig på 1950-tallet viser at ungdomsidretten hadde en tydelig sosial profil i de første etterkrigsårene. Dette var samtidig i en periode der bare en

mindre andel av ungdomskullene deltok i idretten. Fra midten av 1960-tallet endret dette seg, og norsk idrett opplevde en enorm vekst i medlemstallene, blant annet på grunn av at store deler av ungdomskullene begynte med organisert idrett (Solnes 2016). Klasseanalyser fra 1980-tallet og fram til 2010, der ungdom har blitt sammenliknet etter foreldrenes yrkesposisjon, kan tyde på at idretten rekrutterte nokså bredt i den første perioden etter den kraftige økningen i ungdomsidretten. Samtidig er det funn som kan tyde på at klasseforskjellene økte noe gjennom 1990-tallet.

Forskning fra de aller seneste årene, som er basert på HEVAS og Ungdata, konkluderer derimot med at rekrutteringen til ungdomsidretten har en tydelig sosial ulikhetsprofil. Dette er studier som legger til grunn en annen definisjon av sosial bakgrunn enn i de klassebaserte analysene. I Ungdata og Hevas måles konkrete sosioøkonomiske ressurser som ungdom i ulik grad har tilgang til gjennom familien sin, og begge studiene viser at det er langt flere ungdommer som deltar i idretten blant de som vokser opp i familier med mange av disse ressursene sammenliknet med de som har færrest. I denne artikkelen har vi vist at sosioøkonomisk bakgrunn har spesielt stor betydning blant de aller mest idrettsaktive ungdommene, de som trener i idrettslag mange ganger i uka. Siden det ikke finnes sammenliknbare studier av sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og idrettsdeltakelse over tid, er det vanskelig ►

- ▶ å si noe sikkert om resultatene fra Hevas og Ungdata reflekterer at den sosiale profilen i ungdomsidretten har blitt forsterket over tid.

DEN SOSIOØKONOMISKE GRADIENTEN

Et viktig funn fra Ungdata, som understrekes gjennom de nye analysene som har blitt presentert i denne artikkelen, er hvordan deltakelse i ungdomsidretten kan beskrives som nokså jevnt og lineært økende med mengden av sosioøkonomiske ressurser som ungdommene har tilgang til gjennom familien sin. Økningen skjer fram til et visst punkt forholdsvis langt oppe i det sosioøkonomiske hierarkiet, for deretter å flate ut. Sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og deltakelse i ungdomsidretten lar seg altså først og fremst beskrive som en gradient, heller som et kategorisk skille mellom to hovedgrupper.

Å forstå sosiale forskjeller i idretten som en gradient av forskjeller avviker en del fra forståelsen av ulikhet i idretten som legges til grunn i mange debatter i det offentlige ordskiftet. Her blir sosial ulikhet gjerne forstått som et kategorisk skille, mellom de som har råd og de som ikke har råd eller mellom de fattige og resten. I analysene her er det riktignok noen funn som gir en viss støtte til en slik forståelse, for det er langt flere som deltar i ungdomsidretten blant de som opplever familieøkonomien som god sammenliknet med

de som opplever at familien har dårlig råd. Samtidig finner vi altså en mer finmasket og tydelig sosioøkonomisk gradient uavhengig av om familien har god råd eller ikke. Dette viser at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og idrettsdeltakelse er mer kompleks enn at den lar seg redusere til et skille mellom de som har og de som ikke har.

Hvor mye betyr så økonomi for ungdoms deltakelse i idretten? Ett svar på dette kan vi få gjennom de studiene der Oslo-ungdom blitt spurt om hva som er de viktigste grunnene til at de ikke trener i et idrettslag (Strandbu & Bakken 2007; Ødegård mfl 2016). Ifølge ungdom er økonomi ikke spesielt viktig, for svaralternativet «for dyrt» var det svært få som la vekt på. Uvillighet til å forplikte seg til faste aktiviteter var derimot langt viktigere årsak til å ikke være med i idrett, mens prioritering av skolearbeid og økte prestasjonskrav var de viktigste årsakene for de ungdommene som hadde sluttet i idretten. Det vil alltid knytte seg usikkerhet til det å fange opp folks motiver for ikke å drive med ulike fritidsaktiviteter gjennom spørreskjemaundersøkelser, men resultatene fra disse studiene antyder at økonomi ikke er den aller største barrieren som ungdom står overfor når det gjelder å kunne være med i idrett. Vi kan likevel ikke utelukke at mange foreldre som har dårlig råd vil strekke seg langt for at barna deres skal få være med på aktiviteter som er vanlig blant dagens barn og unge å være med på. Det er også påvist at ungdom med innvandringsbak-

«Å forstå sosiale forskjeller i idretten som en gradient av forskjeller avviker en del fra forståelsen av ulikhet i idretten som legges til grunn i mange debatter i det offentlige ordskiftet»

grunn vektla de økonomiske sidene ved idretten større betydning som grunn for å slutte med eller ikke være med i idrett. Dette kan tyde på at økonomi er en større barriere for ungdom med innvandringsbakgrunn enn for mange andre.

HVA ER DEN SOSIALE GRADIENTEN ET UTTRYKK FOR?

Hva skyldes så den sterke sammenhengen mellom sosioøkonomisk familiebakgrunn og deltakelse i ungdomsidretten? Per i dag finnes ikke forskning som kan gi fullgode svar, og trolig er det mange faktorer som spiller inn. En mulighet er at den sosiale profilen i ungdomsidretten er uttrykk for kulturelle forskjeller i hva slags liv folk fra ulike sosiale lag ønsker å leve. I noen familier står idrett, trening og fysisk aktivitet sterkere enn i andre, og i den grad

forskjeller i idrettskulturelle normer og verdier følger sosioøkonomiske mønstre kan dette bidra til ulikheter i ungdommers deltakelse i idrett. Stefansen mfl. (2016) viser at foreldrenes involvering i tenårings idrettsaktiviteter får stadig større betydning. I internasjonal forskningslitteratur brukes begrepet «sporting capital» om familier der idrettskulturen står sterkt og der foreldre som gjerne tidligere har vært idrettsutøvere involverer seg aktivt i barnas idrett (Suij 2013), og det hevdes at en slik «sporting capital» er en viktig ressurs for barn både når de skal utvikle konkrete kroppslige ferdigheter som er nyttige i idretten, men også for deres kunnskaper om idrett. En nyere studie fra Oslo viser at slike forhold også kan være viktige i en norsk setting, der en fant en tydelig sammenheng mellom deltakelse i ungdomsidrett og hva slags verdi idretten har i familien (Ødegård mfl. 2016: 71). Det ble ▶

«... bare i løpet av de siste ti årene har andelen av alle norske tenåringer som har to utenlandsfødte foreldre blitt fordoblet fra rundt 8 til 14 prosent. Slike endringer kan også ha bidratt til at man i de nyeste studiene finner en tydeligere sosial profil i ungdomsidretten...»

- ▶ også påvist at ungdom som har foreldrene som engasjerer seg i idretten har langt høyere sjanse for selv å fortsette med idrett i ungdomsårene. Analysene fra denne studien viste samtidig at denne typen ulikheter mellom familier bidro til å forklare en del av de sosioøkonomiske forskjellene i deltakelse i ungdomsidretten.

I forlengelsen av dette hevder Strandbu mfl. (2017) at det foregår en økende profesjonalisering av hele idrettsfeltet, som krever mer ressurser enn før. Det er ikke lenger bare toppidretten som bygger sitt arbeid på fagkunnskap, men stadig flere idrettslag setter høye krav til kompetanse hos trenere og resten av idrettsapparatet. Seippel (2016) viser at det over tid har vært en tendens til at ungdom i økende grad velger å være med i idrett og fysisk aktivitet ut fra instrumentelle heller enn sosiale grunner. Strandbu mfl (2017) mener at dette er tegn som viser at det har foregått en form

for «alvorliggjøring» av hele idrettsfeltet, og de reiser spørsmålet om ikke en mer krevende idrettskultur passer bedre inn i middelklassens måte å være foreldre på enn det som er tilfelle blant arbeiderklasseforeldre.

Det er også studier som viser at unge med innvandrerbakgrunn sjeldnere er med i idrett, noe som særlig gjelder jenter (Ødegård mfl 2016). At stadig flere ungdom i Norge har innvandringsbakgrunn kan derfor også bidra til at sosiale ulikheter i idretten forsterkes. Mange innvandrerforeldre har relativt lav sosioøkonomisk status i det norske samfunnet, og bare i løpet av de siste ti årene har andelen av alle norske tenåringer som har to utenlandsfødte foreldre blitt fordoblet fra rundt 8 til 14 prosent. Slike endringer kan også ha bidratt til at man i de nyeste studiene finner en tydeligere sosial profil i ungdomsidretten enn i studier fra 1980- og 1990-tallet. ●

Referanser

B

Bakken, A. (2016). Ungdata 2016. Nasjonale resultater. NOVA rapport 8/16.

Bakken, A., Frøyland, L. R. & Sletten, M. A. (2016). Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene? Oslo: <http://www.hioa.no/content/download/123772/3198955/file/Sosiale-forskjeller-i-unges-liv-NOVA-Rapport-3-2016-18-april.pdf>

C

Currie, C. Molcho, M., Boyce, W. Holstein, B., Torsheim, T. & Richter, M. (2008). Researching health inequalities in adolescents: the development of the Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) family affluence scale. *Social Science and Medicine*, 66 (6): 1429–1436.

G

Grue, L. (1982). Den organiserte ungdommen: en empirisk analyse. Sluttrapport fra fase én av foreningsundersøkelsen. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet. Ungdoms- og idrettsavdelingen (STUJ).

Grue, L. (1985). Organisert idrettsaktivitet: en undersøkelse av ungdoms oppslutning om organisert idrett. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet. Ungdoms- og idrettsavdelingen (STUJ).

I

Ingebrigtsen, J.E. & Aspvik, N.P. (2010). Barns idrettsdeltakelse i Norge - Litteraturstudie av barn i idretten. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Senter for idrettsforskning.

K

Krange, O. & Strandbu, Å. (2004). Ungdom, idrett og friluftsliv. Skillelinjer i ungdomsbefolkningen og endringer fra 1992 til 2002. NOVA rapport 16/4.

M

Moreno-Maldonado, C. mfl. (2017). Measuring the Socioeconomic Position of Adolescents: A Proposal for a Composite Index. *Social Indicators Research*. doi:10.1007/s11205-017-1567-7

Myrli, T. R., & Mehus, I. (2015). Ulikhet i rekruttering og frafall i den organiserte idretten i Trondheim. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 15(1), 51-77.

N

Norges idrettsforbund (2016). Om Norges idrettsforbund. <https://www.idrettsforbundet.no/om-nif/om-norges-idrettsforbund/>

O

Olsen, A. M. (1955) Aktiv ungdom. En undersøkelse av 19-åringers forenings- og idrettsaktivitet. Oslo: Statens ungdoms- og idrettskontor, Kirke- og undervisningsdepartementet.

S

Samdal, O., Mathisen, F. K. S., Torsheim, T., Diseth, Å. R., Fismen, A.-S., Larsen, T., Wold, B. & Årdal, E. (2016). *Helse og trivsel blant barn og unge*. HEMIL-rapport 1/2016. HEMIL-senteret. Universitetet i Bergen.

Seippel, M. K. Sisjord & Å. Strandbu (red.), *Ungdom og idrett* (s. 93-112). Oslo: Cappelen Damm.

Sivesind, K.H. (2012).

"Hvilken betydning har personlig bakgrunn og økonomi for barn og unges medlemskap i frivillige organisasjoner?" I: B. Enjolras, K. Steen-Johnsen og G. Ødegård (red.). Deltagelse i frivillige organisasjoner. Forutsetninger og effekter. Rapport 4/2012. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivil-samfunn og frivillig sektor.

Solnes, O. (2016). «Tidleg organisering og institusjonalisering av ungdomsidretten i Norges Idrettsforbund, 1946-1966». I Seippel, Ø. mfl. (red.). *Ungdom og idrett*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Stefansen, K., Smette, I. & Strandbu, Å. (2016). Understanding the increase in parents' involvement in organized youth sports. *Sport, Education & Society* (<http://dx.doi.org/10.1080/13573322.2016.1150834>).

Strandbu, Å. og A. Bakken (2007). Aktiv Oslo-ungdom. En studie av idrett, minoritetsbakgrunn og kjønn. NOVA Rapport 2/07. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Strandbu, Å., Gulløy, E., Andersen, P.L., Seippel, Ø. & Dalen, H.B. (2017). *Ungdom, idrett og klasse: Fortid, samtid og framtid. Kommer i Norsk sosiologisk tidsskrift*.

V

Vaage, O. F. (2006). *Barns og unges idrettsdeltakelse og foreldres inntekt. Analyse med data fra Levekårsundersøkelsen 2004*. Oslo/Kongsvinger: SSB.

Vaage, O. F. (2015). *Fritidsaktiviteter 1997-2014. Barn og voksnes idrettsaktiviteter, friluftsliv og kulturaktiviteter*. Resultater fra Levekårsundersøkelsene. Oslo/Kongsvinger: SSB.

W

Wichstrøm, L. (1995). Hvem Hva Hvor. Om ungdom og idrett. En landsdekkende surveyundersøkelse. Oslo: Kulturdepartementet; Norges forskningsråd.

Ø

Ødegård, G., Bakken, A. & Strandbu, Å. (2016). *Idrettsdeltakelse og trening blant ungdom i Oslo. Barrierer, frafall og endringer over tid*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.